

Михайло ФРОЛОВ

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук

<https://orcid.org/0000-0001-8513-6844>

**ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА
ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Конфлікт між росією та Україною триває з 2014 року, але в 2022 році він увійшов у критичну фазу з початком повномасштабного вторгнення. Ця ескалація порушила питання про ефективність міжнародного гуманітарного права (далі –МГП) в сучасних збройних конфліктах. Історично МГП було розроблено для регулювання ведення війни та захисту цивільного населення. Однак останніми роками, особливо з початком повномасштабної війни в Україні, були з'ясовані складнощі або обмеження у застосуванні класичних конструкцій МГП, що викликає міжнародні дебати щодо адекватності засобів правового регулювання, що їх пропонує МГП для вирішення складних проблем сучасної війни у контексті забезпечення реалізації державної політики національної безпеки України (тези розкрито у науковій статті автора) [1].

Безпосередня актуальність цього дослідження полягає в необхідності зрозуміти, наскільки добре МГП відповідає реаліям сучасної гібридної війни, що не визнається війною нападником, а від так формально не включає в себе як традиційні військові тактики, так і нетрадиційні стратегії

Актуальність цього дослідження ще більше виявляється глобальним впливом конфлікту в Україні та його наслідками для міжнародного права. МГП відіграє важливу роль у захисті цивільного населення та забезпеченні відповідальності під час війни. Найбільша війна на європейському континенті виявила прогалини в застосуванні та імплементації цих законів. Науковцями зазначалося, що сам факт вторгнення в Україну є значним порушенням принципів *jus in Bello*, що вимагає негайних реформ у правовій регламентації оголошення стану війни та відповідальності агресора вже саме за цей факт порушення норм МГП з метою посилити механізми реагування на вже вчинений акт та забезпечити на майбутнє можливості порушення зазначених норм МГП. Отже, ми маємо на меті оцінити поточну ефективність МГП в умовах гібридної війни, коли воно не здатне забезпечити належний захист цивільного населення та, відповідно, сприяти реалізації політики Національної безпеки України.

Аналіз практики застосування норм МГП під час війни в Україні є надзвичайно важливим з огляду на безпрецедентний характер конфлікту. Є нагальна потреба оцінити, як МГП може адаптуватися до нових форм ведення війни, що охоплюють цілу низку впливових інструментів, включно з кібератаками, економічними санкціями та нерегулярними силами. Вивчення викликів, пов'язаних з війною, дасть цінне розуміння того, як можна вдосконалити міжнародне право для кращого захисту населення в майбутніх подібних конфліктах.

Підлягають також висвітленню наслідки конфлікту в Україні для міжнародних норм в інших гібридних конфліктах. Порівняння обставин ведення агресором неоголошеної війни в Україні з історіями інших війн сучасності надає емпіричний матеріал для висновку про можливість адаптування норм МГП для кращого реагування на нетипові складнощі сучасної війни. Основні міркування щодо цього напряму стосуються правових аспектів визначення комбатантів і некомбатантів, регулювання кібервійни та забезпечення захисту цивільного населення на окупованих територіях.

Обговорення проблематики застосування норм МГП у реаліях сучасного етапу війни необхідно зосереджувати на таких важливих елементах: наскільки ефективно міжнародне гуманітарне право захищає цивільне населення під час війни в Україні; які правові механізми наявні для забезпечення відповідальності за порушення МГП під час гібридних конфліктів і чи є вони достатніми; які реформи МГП необхідні для посилення його правозастосовної та захисної спроможності в майбутніх гібридних конфліктах?

Визначення можливих рекомендацій щодо зазначених вище елементів має на меті поліпшити розуміння ролі МГП у сучасних збройних конфліктах і запропонувати практичні рішення для зміцнення міжнародно-правової бази для потенційних майбутніх глобальних конфліктів, що є одним із варіантів чи складових частин забезпечення Національної безпеки України в умовах відсутності озброєння стримування та недостатності інших видів засобів ураження супротивника, що за часів порівняного мирного співіснування не було само собою проблемою державного та міжнародного характеру, але з початком саме фази неоголошеної, протиправної та безпідставної війни в Україні наочно продемонструвало нагальну необхідність переосмислення завдань МГП.

Також МГП та наявні приклади його застосування в сучасних збройних конфліктах демонструє значні тенденції, які матимуть глибокий вплив на майбутні дослідження. Наукова література на сьогодні акцентує на захисті цивільного населення та критично важливої інфраструктури під час конфліктів. За останні декілька років дослідники все частіше обговорюють необхідність модернізації МГП для подолання викликів, які ставить перед міжнародною спільнотою гібридна війна. Згідно з невмотивовано агресивними актами військових сил агресора, захист ядерних об'єктів останнім часом став центральним питанням, що привертає значну увагу міжнародної спільноти після початку війни в Україні.

Наголошується на необхідності посилення правової бази для захисту таких об'єктів. Стверджується, зокрема, що МГП повинно захищати об'єкти підвищеного ризику, такі як енергетичні об'єкти, атомні електростанції та промислові об'єкти, особливо під час активних бойових дій. Інші дослідження вказують на неадекватність наявних правових інструментів для захисту довкілля під час збройних конфліктів. Інші пропозиції полягають у твердженнях, що міжнародне право потребує додаткових положень, які спеціально регулюють захист довкілля під час воєнного часу, що стало особливо актуальним через значний вплив війни в Україні на навколишнє середовище.

Наступним предметним критерієм правовідносин МГП, що вимагає додаткового врегулювання, є захист культурної спадщини. Аналіз війни з погляду захисту культурних цінностей вказує на те, що традиційні норми МГП потребують доопрацювання.

Військові дії в Україні виявили суттєві прогалини в захисті культурної спадщини, а міжнародні інституції часто не в змозі адекватно реагувати на порушення. Вони закликають до реформування правових механізмів, що регулюють захист культурних цінностей, включно із запровадженням суворіших санкцій за їхнє знищення.

Ще одна важлива сфера досліджень зосереджена на впливі війни на громадське здоров'я. У науковій літературі висвітлюються негативні наслідки збройного конфлікту для здоров'я, зокрема екологічні ризики від бойових дій в Україні. Також вимагає окремої оцінки вплив воєнних дій на здоров'я громадян та визначення шкоди, завданої відповідній інфраструктурі. Можливо, в МГП наявні засоби для більш детального та глибоко регулювати наслідки екологічних аспектів війни, оскільки це залишається значною законодавчою прогалиною.

Трудові права громадян під час збройного конфлікту є ще однією важливою сферою удосконалення правового впливу МГП на досвіді захисту права робітників різних галузей господарства під час війни в Україні, з метою визначення переліку суттєвих викликів у захисті працівників через неадекватність механізмів забезпечення прав людини на окупованих територіях. Крім того, дослідженню підлягають принцип нейтралітету та зобов'язання держави запобігати порушенням правових норм на прикладі військової допомоги країн коаліційної допомоги Україні в реаліях повномасштабного, невмотивованого та неоголошеного вторгнення. Вони виділяють складність дотримання цього принципу, оскільки межі між підтримкою і прямою участю у військових діях стають все більш розмитими.

Принцип нейтралітету держав у конфліктах та зобов'язання запобігати порушенням МГП залишаються нагальною проблемою.

Зазначені вище практичні та наукові проблеми реалізації норм МГП під час повномасштабного, безпідставного, неоголошеного вторгнення та ведення агресивної війни тільки наголошують на необхідності посилення механізмів відповідальності організаторів та співучасників численних актів порушення норм МГП. У цьому контексті заслуговує на увагу проблематика діяльності Міжнародного кримінального суду, а саме щодо санкціонування його діяльності та осіб, що пов'язані з ним [2].

Стислий виклад основних аспектів застосування норм МГП під час повномасштабної, неоголошеної війни в Україні переконливо свідчить, що методи ведення

війни прямо суперечать міжнародним нормативним документам, зокрема МГП, що вимагають максимального захисту цивільного населення і забороняють використання зброї, що завдає невибіркових ударів.

Невибіркові атаки на цивільні об'єкти, такі як житлові будинки, лікарні, школи та інші об'єкти критичної інфраструктури, є грубим порушенням міжнародного права. Незважаючи на численні міжнародні договори, що вимагають захисту цивільного населення від насильства під час війни, війна в Україні демонструє, що ці норми ігноруються.

Загалом, необхідним є усунення зазначених недоліків та прогалин у правовому регулюванні застосування норм МГП як через оновлення законодавства, так і внаслідок реалізації принципу невідворотності відповідальності за вирішення агресивної війни.

1. Orzhynska E. International Humanitarian Law and the waging of war in Ukraine: integrative review. *Futurity Economics & Law*. 2024. Vol. 4. No. 4. S. 259–276. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2024.12.25.15> (date of access: 12.02.2025).

2. Imposing sanctions on the international criminal court. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/02/imposing-sanctions-on-the-international-criminal-court/> (date of access: 12.02.2025).

Олексій ХОДАНОВИЧ

старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Національної академії СБ України
(м. Київ, Україна),
кандидат історичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0002-4829-0997>

ВИТОКИ ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НАТО: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності є розвиток та подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Міжнародне військове співробітництво є важливою складовою частиною зовнішньополітичної діяльності сучасної Української держави і має особливе значення для зміцнення національної безпеки і оборони, основою реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію. Зростання ролі міжнародного співробітництва України зумовлено поступовим формуванням нової системи міжнародної та європейської безпеки. Відносини України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) з часів відновлення державної незалежності посідали одне з провідних місць в реалізації зовнішньополітичного курсу.

Слід зазначити, що на початковому періоді можна виділити декілька етапів, що визначали витоки у формуванні правової бази міжнародного військового співробітництва України з НАТО.

З розширенням НАТО на схід питання взаємовідносин України з Альянсом набули нового значення для нових членів НАТО – Польщі, Чехії та Угорщини. Найбільший інтерес до стосунків України з Північноатлантичним Альянсом виявляє Польща. Так, колишній Надзвичайний і Повноважний Посол Польщі в Україні Є. Козакевич присвячує цьому питанню спеціальну статтю під назвою «Розширення НАТО і європейська політика України» [5, с. 87–102]. У статті наголошується на особливому значенні України в підтримці регіональної безпеки.

У 1991 – червні 1997 рр. відбулося становлення відносин Україна–НАТО та з'явилися перші правові документи щодо напрямів співпраці з Альянсом у військовій сфері.

Вже у січні 1992 р. представник України вперше взяв участь у Робочій групі Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС), а 22 – 23 лютого 1992 р. відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до Києва, в ході якого Україна була запрошена до участі в РПАС і у тому ж році Президент України Леонід Кравчук відвідав штаб-квартиру НАТО у Брюсселі. З того часу і почалися активні контакти і співробітництво з НАТО. 8 лютого 1994 р. Україна першою з країн СНД підписала Рамковий документ – «Партнерство заради миру» (програма ПЗМ) і стала першою учасницею програми НАТО